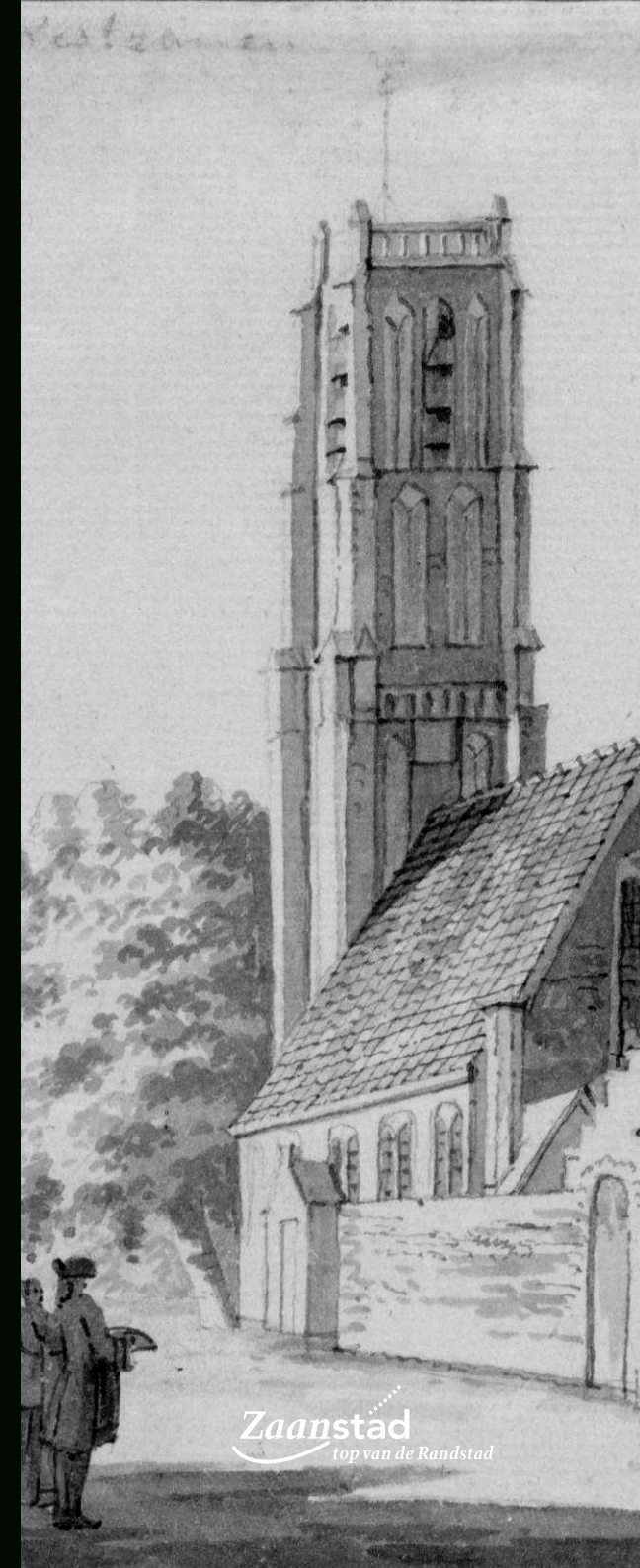

CULTUURHISTORISCHE VERKENNING

Kerkbuurt, Westzaan

Gemeente Zaanstad - Monumenten - februari 2011

Zaanstad
top van de Randstad

Westzanersluis

Watermolenstraat

Kerkhuut

J.J. Allanstraat

Inhoudsopgave

2. Inleiding	pagina 2
3. Ruimtelijke ontwikkeling	pagina 3
4. Bewoners & middelen van bestaan	pagina 9
5. Huidig ruimtelijk karakter	pagina 11
6. Waardering	pagina 14
7. Nadere typering van de te beschermen waarden	pagina 16
8. Monumenten & aanwijzingen voor in het bestemmingsplan	pagina 18
Bronnen en colofon	pagina 20

2. Inleiding

Westzaan is één van de langgerekte wegdorpen in het weidegebied ten westen van de Zaan. Naast de oorspronkelijke agrarische functie is de industriële ontwikkeling van de Zaanstreek in de 16e eeuw voor Westzaan van betekenis geweest.

De nederzetting Westzaan bestaat uit een dubbelzijdige lintbebouwing die van Noord- tot Zuideinde ongeveer zes kilometer lang is. De Kerkbuurt vormt het centrum van Westzaan. De nederzetting is hier in vergelijking met het overige dorp dichter bebouwd. Aansluitend aan de Kerkbuurt zijn de na-oorlogse, meer compacte dorpsuitbreidingen tot stand gekomen. Overigens is de directe samenhang tussen het wegdorp en het agrarische gebied zowel in ruimtelijk als in functioneel opzicht over grote lengte bewaard gebleven. De karakteristieke ruimtelijke opbouw van Westzaan en de samenhang tussen de nederzetting en het open weidegebied vormen met de historisch waardevolle bebouwing in de Kerkbuurt de voornaamste achtergrond van het besluit uit 1991 om een deel van Westzaan aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht.

De begrenzing van het beschermde gezicht Kerkbuurt Westzaan loopt vanaf de achtererven van de bebouwing aan de Raadhuisstraat in het noorden tot aan de Fraaijensloot in het zuiden. Aan de westzijde valt de begrenzing in hoofdzaak samen met de achtererfgrenzen van de lintbebouwing. Oostelijk loopt de begrenzing tot aan de Gouw.

De verkenning Kerkbuurt Westzaan is gemaakt om mee te nemen als onderlegger in het herziene bestemmingsplan Kerkbuurt Westzaan. In de toelichting van het bestemmingsplan dient een beschrijving te worden opgenomen van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden.

Deze cultuurhistorische verkenning is één onderdeel van een tweeluik. Gekoppeld aan deze verkenning zal door de afdeling Stedenbouw & Verkeer van de gemeente Zaanstad een beeldkwaliteitsplan van het gebied worden opgesteld waarin op basis van de in deze verkenning geformuleerde waarden een beeld wordt geschetst hoe om te gaan met de ruimtelijke kwaliteit in het gebied.

Boven

De Zaanstreek omstreeks 1700 met de verkevelingstructuur goed zichtbaar. (GAZ)

Onder

De drassige veengrond van de polders rondom Westzaan. (GAZ)

3. Ruimtelijke ontwikkeling

De Zaanstreek maakt deel uit van het lage, uitgestrekte veengebied achter de Hollandse strandwallen. Het begin van de ontginning van dit gebied en daarmee het ontstaan van continue bewoning dateert uit de 10^e of 11^e eeuw. De ontginning van het veen vindt plaats vanaf de rivier de Zaan. Voor de ontwatering van het veen wordt min of meer haaks op de ontginningsbasis een stelsel van evenwijdig aan elkaar lopende sloten gegraven. Dit is de oorsprong van de karakteristieke slagenverkeveling van het Zaanse landschap.

De agrarische bedrijven liggen in principe op de kop van de smalle en langgerekte kavel, waardoor een lintbebouwing bepalend wordt voor de nederzettingen. In het algemeen vindt met het vorderen van de ontginning een verschuiving van de bewoning 'naar achteren' plaats. Achtergrond hiervan is de behoefte aan nieuw, hooggelegen bouwland. De eerder ontgonnen veenlanden zijn dan na verloop van tijd door klink en oxydatie zodanig in maaiveld verlaagd dat de hoge grondwaterstand een bezwaar wordt voor de akkerbouw. De verschillende noord-zuid lopende dwarsweteringen in de Zaanstreek geven de opeenvolgende fasen van de ontginning aan. Westzaan is een duidelijk voorbeeld van een ontginningsnederzetting in de vorm van lintbebouwing.

Door de voortdurende inklinking van het veen wordt het land steeds drassiger. Daardoor vindt al vroeg een overschakeling van akkerbouw op veeteelt plaats. Aan het einde van de 15de eeuw worden alleen nog de met bagger opgehoogde randen van de percelen voor de verbouw van graan benut. Voor het overige is de grond als grasland in gebruik. Door baggeren, afslag en verving zijn de voor het gebied typerende brede sloten ontstaan. Dit uitgebreide slotennet is van essentieel belang voor de latere ontwikkelingen van de Zaanstreek, die onder invloed van de opkomst van Amsterdam door scheepvaart, scheepsbouw, handel en nijverheid worden bepaald.

Binnen Westzaan was het boerenbedrijf zeer extensief. Waarschijnlijk vormde dit er mede de oorzaak van dat Westzaners zich in de 15^e eeuw incidenteel meer naar het oosten gingen vestigen; de buurtschappen aan de lage dijk westelijk langs de Zaan ontstonden zo vanuit Westzaan, bijvoorbeeld Zandijk in 1494.

Westzaan was tot in de 19^e eeuw het hoofddorp van de banne en ambachtsheerlijkheid Westzaan, dat zich uitstrekt van de Zaan tot aan de, in 1633 tot Nauernasche Vaart vergraven, afwatering het Twiske. Onder het bestuur en de jurisdictie van de banne vallen tevens de in de 16de eeuw tot ontwikkeling gekomen 'industrie-nederzettingen' Koog, Zandijk en Wormerveer. Na de opheffing van de banne bij de gemeentelijke indeling in het begin van de 19de eeuw worden de genoemde nederzettingen zelfstandige gemeenten. Sinds de gemeentelijke herindeling in de jaren zeventig van deze eeuw maakt het gehele gebied deel uit van de gemeente Zaanstad.

Boven

Afbeelding van traankokerijen in Westzaan. (GAZ)

Onder

Bouwtekening van de voorgevel van het Rechthuis 1780

Over de omvang van de oudste bewoning van Westzaan is weinig bekend. Door de snelle industriële ontwikkeling in de Zaanstreek in de 16de eeuw vindt ook hier een toename van de bebouwing plaats. Bedrijfsvestigingen komen tot stand tussen de bestaande lintbebouwing en op het daarachter gelegen land, dat via het bestaande slotennet goed bereikbaar is vanaf de Zaan.

De structuur van het dorp is herkenbaar weergegeven op de kaart van Colom uit 1639. Opvallend is de verspringing van het noordelijk deel van de bewoningsas naar het oosten met het Weiver als verbindingsas daartussen. Deze verspringing is goed te verklaren. Het Twiske (de latere Nauernasche vaart) was van oorsprong een veenstroom. Aan de noordzijde van de Kerkbuurt kwam het lint dicht bij het Twiske te liggen. De grond werd daar te drassig. Daarom werd er, meer naar het oosten, een andere ontginningsstrook aangelegd, de Middel. Een van de oudste buurten van Westzaan. In het noorden liep de Middel, vóór dat in de 17e eeuw de Nauernasche Vaart werd gegraven, door tot aan de Weiver in Krommenie. De verbinding tussen de Middel en de Kerkbuurt was het Weiver, de oorspronkelijke verbinding naar Zaadijk. (soortgelijke situaties zijn te zien bij Wormer en Jisp en in Krommenie)

Door deze verspringing ligt dit gedeelte -het Noordeinde of de Middelweg meer centraal in het agrarisch gebied van de banne Westzaan. Bij de Kerkbuurt en het Weiver is meer aaneengesloten bebouwing weergegeven dan langs de overige dorpsweg.

Op de kaart van de Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en West-Friesland (1745) komt ook langs het Noord-en Zuideinde meer aaneengesloten bebouwing voor en geven enkele molens de landinwaarts gelegen bedrijfsvestigingen aan. Het Guispad is in 1624 in het verlengde van het Weiver als kerkepad naar de jonge nederzetting Zaadijk aangelegd. Een pad langs de Weelsloot ten westen van de Kerkbuurt -de huidige Watermolenstraat -vormt de verbinding met de sluis in de Nauernasche Vaart. (Westzanersluis)

Het eerste kadastrale minuutplan van Westzaan uit 1827 geeft een meer gedetailleerd beeld van de ruimtelijke opbouw van de nederzetting. De verkaveling is loodrecht op de dorpsweg gericht. De parcellering is door de grote verschillen in breedte van sloten en kavels onregelmatig. De toegankelijkheid van de Kerkbuurt via het dichte net van vaarten is goed herkenbaar. Langs de oostzijde van de weg ligt een wegsloot. In de Kerkbuurt is de bebouwing aan de westzijde van de weg vrijwel aaneengesloten direct aan de straat gelegen. De situering van de bebouwing aan de overzijde van de wegsloot is minder dicht volgens een onregelmatige rooilijn. Even ten zuiden van de Weelstraat (Watermolenstraat) is de verkaveling langs de J.J.Allanstraat ruimer en de bebouwingsdichtheid geringer. De agrarische functie zal hier meer de overhand hebben.

Boven

Afbeelding van vóór 1900 met rechts nog de oorspronkelijke wegsloot. (GAZ)

Onder

Onder: afbeelding van na 1900 waar de wegsloot is gedempt. (GAZ)

Opmerkelijk is het gebogen beloop van de wegsloot ter hoogte van de kerk en het voormalige rechthuis. De grote gotische kerk van Westzaan is aan het einde van de 16e eeuw, evenals vrijwel het gehele dorp, door de Spanjaarden verwoest. Binnen de ruïnes van het schip is tegen de bewaard gebleven toren een klein zaalkerkje gebouwd. In 1741 wordt dit kerkje vervangen door de huidige kerk. De ruïnes van het schip en het koor worden in 1782 opgeruimd. De toren is in 1843 omgewaaid. Niet alleen de kerk maar ook een nieuw rechthuis getuigen van de welvaart in de banne tot ver in de 18^e eeuw. In 1781 wordt een nieuw, monumentaal rechthuis gebouwd, dat op bijzondere wijze in de as van de weg wordt gesitueerd.

De algemene economische achteruitgang in de 19e eeuw treft ook Westzaan. De scheepsbouw verdwijnt vrijwel geheel. Investering in de industrie blijft achterwege. Hoewel de eerste stoommachine al in 1833 in bedrijf wordt gesteld, duurt het nog ruim een halve eeuw voordat op grote schaal de windkracht wordt vervangen door stoomkracht. Rond 1920 zijn de meeste molens (42 stuks in 1849) in het dorpsgebied afgebroken. (in het gebied bevindt zich nu nog één pelmolen, De Prinsenhof) Later in de eeuw verdwijnen niettemin veel van de op stoomkracht overgeschakelde industrieën. De Westzaanse sloten worden ontoereikend als transportroute.

De landverbindingen zijn door het eeuwenlang goed functionerende watertransport van ondergeschikt belang gebleven. De lange dorpsweg is tot in deze eeuw niet meer dan een pad. Rond 1900 wordt de wegsloot in de Kerkbuurt gedempt en opgenomen in het straatprofiel, zodat er een bredere straat ontstaat die veel van de functie van de sloten overneemt. Door de bouw van het postkantoor (1915) ontstaat rond het voormalige rechthuis een 'plein' met een concentratie van openbare functies.

De verdere toename van het wegverkeer leidt in de 20ste eeuw tot het verbreden en doortrekken van de Guisweg tot aan de Nauernasche Vaart. De wegsloot van de J.J. Allanstraat wordt gedempt waardoor ook hier het straatprofiel wordt verruimd. Ook het profiel van het pad naar de sluis in de Nauernasche vaart wordt verbreed tot de Watermolenstraat.

De na-oorlogse groei van de bevolking resulteert ter hoogte van de Kerkbuurt in dorpsuitbreidingen in het aangrenzende agrarische gebied, die niet meer op de oude ontginningsstructuur zijn georiënteerd.

Links

Kadastraal minuutplan gemeente Westzaan 1820. (B-Kerkbuurt)

Rechtsboven

Westzaan, Rechthuis en de Nederlands Hervormde Kerk in 1794. Naar een gravure van J. Bulthuis. (GAZ)

Rechtsonder

Afbeelding van de torenval omstreeks 1843. (GAZ)

Linksboven

Foto uit 1842 Nederlands Hervormde Kerk voor de torenval in 1843. (GAZ)

Linksonder

Kerkbuurt gezien vanuit het gemeentehuis in noordelijke richting, bovenaan rechts het water 'De Euveren Weg', van links naar het midden de Nauernasche Vaart., datering onbekend. (GAZ)

Rechtsboven

Nederlands Hervormde kerk gezien uit het N.O. Foto vermoedelijk uit 1910. (GAZ)

Rechtsonder

Nederlands Hervormde kerk omstreeks 1900. (GAZ)

4. Bewoners & middelen van bestaan

Rond de 15^e eeuw had Westzaan ongeveer 500 bewoners. Dit aantal groeide gestaag, rond 1742 woonden er ongeveer 2669 mensen in Westzaan. De banne, waaronder ook de omringende dorpen vielen, was vele malen groter. Wat geloofsovertuiging betreft week Westzaan nauwelijks af van de rest van de Zaanstreek. Sinds de Spaanse tijd en tot het einde van de 18^e eeuw waren de meeste inwoners gereformeerd. Een belangrijk aantal was doopsgezind, enkele katholiek of joods.

Akkerbouw, veeteelt, zeevaart en binnenvaart waren aan het einde van de 15^e eeuw de middelen van bestaan. De akkerbouw was toen al beperkt tot de smalle stroken langs de sloten, waarop bagger was gestort. De oogst van graan wat van de akkers kwam was te beperkt voor verkoop aan derden, deze diende alleen voor eigen consumptie. Verder kwam al vroeg het graan uit Dantzig, mee met de scheepvaart.

De 17^e eeuw bracht bloei als gevolg van de molenindustrie die in het veld ontstond. Men bleef ook nog wel in graan handelen, en er ontstonden ook wat scheepswerven. In het jaar 1731 waren er 58 molens in Westzaan, waarvan het meeste houtzaagmolens, maar ook wat oliemolens, pelmolens en snuifmolens. Ook had Westzaan een traankokerij en twee vleethuizen, er was dus ook wat bemoeienis met de Walvisvaart. Van die molens zijn er nu nog twee over, Het Prinsenhof en De Schoolmeester. Naast industrie is de veehouderij altijd een belangrijke bron van bestaan geweest, zeker in de 18^e en 19^e eeuw werd melk, boter en kaas tot aan Amsterdam verkocht.

Links

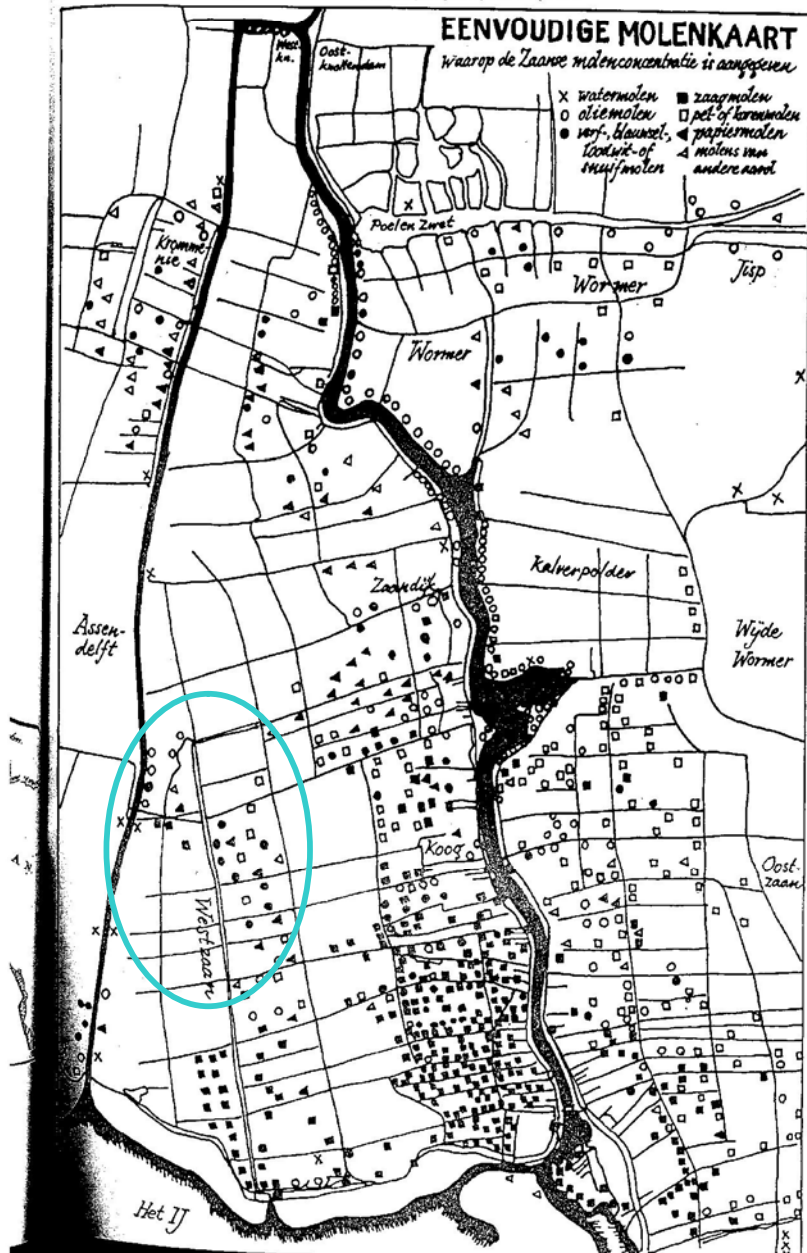
Afbeelding uit 1895 van de bekende Jacob Olie genomen in de Kerkbuurt Westzaan ter hoogte van Kerkbuurt 7/9. Man met kar met kleding, oftewel de 'voddenboer'. Rechts van de afbeelding is de wegsloot duidelijk te zien. (GAZ)

Onder

Uitsnede van portretschilderij van vader en zoon De Lange met de voorstelling van een traankokerij. (GAZ)

ill. no. 3, Eenvoudige molenkaart. Bron: Encyclopedie, deel II p. 485

Links

De molenkaart van de Zaanstreek met omcirkelt de Kerkbuurt Westzaan. (Encyclopedie van de Zaanstreek)

Rechts

Pelmolen De Prinsenhof uit 1722. De molen werd lang gebruikt voor het pellen van gerst tot gort. Het is een stellingmolen met een achtkantige bovenkruier.

5. Huidig ruimtelijk karakter

Het huidige ruimtelijke karakter van Westzaan wordt nog altijd in hoofdzaak bepaald door de ligging aan een kilometers lange rechte weg. Bij de Kerkbuurt is de bebouwingsdichtheid hoger dan in de rest van het dorp. De openbare en verzorgende functies voor en van het oorspronkelijke wegdoorp zijn hier geconcentreerd. Over grote lengte van het dorp, vanaf vrijwel de gehele J.J. Allanstraat, is de oorspronkelijke directe relatie met het aangrenzende agrarische gebied nog aanwezig. Afwisselend komen hier boerderijen, bedrijven en woningen voor. Het dichte net van sloten en vaarten bepaalt nog altijd de structuur van het landelijk gebied.

De lintbebouwing wordt loodrecht doorsneden door de doorgaande vaarroute de Weelsloot aan de Watermolenstraat. Deze kruising markeert de overgang van het meer besloten, stedelijke karakter van de Kerkbuurt naar het meer open en landelijke karakter van de J.J. Allanstraat. Ook op de Weelsloot is bebouwing georiënteerd: nabij het dorp aan beide zijden van de brug en ver in het landelijk gebied de pelmolen Het Prinsenhof.

Voorts zijn er nog karakteristieke smalle toegangspaden naar van de weg afgelegen bebouwing aanwezig, naar de molen het Prinsenhof, het Relkepad, en naar de stolpboerderij achter het postkantoor.

Direct ten noorden van de kerk en het rechthuis is de historische ruimtelijke structuur door rooilijnverlegging, schaalvergroting en door de doorbraak van de Guisweg gewijzigd. Het vermoedelijk laatste waardevolle pand is de Kerkbuurt 41, een houten woonhuis.

Kenmerkend is de ruimtelijke beslotenheid van de Kerkbuurt. Langs de westzijde liggen de voorgevels van de huizen direct aan de straat. Aan de overzijde worden de huizen door een ondiepe voortuin van de weg gescheiden. De bebouwing is op korte afstand van elkaar vrijstaand gesitueerd. Bij de J.J. Allanstraat komen met uitzondering van het gedeelte vlakbij de brug over de Weelsloot voortuintjes aan beide zijden van de weg voor. De breedte van de ruimten tussen de bebouwing is hier meer gevarieerd. Kenmerkend is de voor de Zaanstreek karakteristieke bouwwijze in hout.

Linksboven

Afbeelding rond 1900 van de Weelbrug grens met Kerkbuurt. Op deze afbeelding is het karakter van smal lint met kleinschalige bebouwing goed te zien. Verder bestond het lint uit houtbouw met het en der wat stenen panden. (GAZ)

Rechtsboven

Afbeelding van rond 1920 bij de Kerkbuurt 10-12. Karakteristiek voor de opzet van de Kerkbuurt is de kleinschalige bebouwing langs het lint die vrijstaat. Tussen deze bebouwing zijn de doorzichten kenmerkend naar het achterland. Het maakt het lint 'open' en gesloten tegelijk. (GAZ)

Rechtsonder

Gemeentehuis omstreeks 1910. De Kerkbuurt is bestraat maar nog geen echte doorgaande weg. Voor het gemeentehuis en de kerk is een soort plein ontstaan. De Kerkbuurt is voorzien van veel groen en doorzichten, en aan de rechterzijde van de straat zijn tuinen, terwijl de linkerzijde de rooilijn direct aan de straat grenst. (GAZ)

Cultuurhistorische verkenning Kerkbuurt Westzaan

Linksboven

Zicht naar het noorden op het Rechthuis, gelegen in de as van het beschermde gezicht.

Midden boven en rechtsboven

Kleinschalige bebouwing met karakteristieke doorzichten naar het achterveld.

Linksonder

De voormalige onderwijzerswoning uit 1872, dit pand is een rijksmonument.

Rechtsonder

Het Rechthuis uit 1780.

6. Waardering

Archeologische waarden

De lintbebouwing van Westzaan, van het Zuideinde tot en met de Middel, behoort tot een van de oudste in de Zaanstreek en dateert mogelijk uit de 11^e eeuw. Resten van deze oude bewoning zijn nog in de bodem aanwezig. De ligging in een vrijwel onaangetast middeleeuws ontginningslandschap maakt bestudering van de wijze van ontginning van het Noord-Hollandse veengebied mogelijk. Het gebied is daardoor van regionaal belang. In de Polder Westzaan komen sporen van nederzettingen uit de Middeleeuwen en vroege industriële ontwikkeling uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd voor. De ligging in een vrijwel onaangetast middeleeuws landschap maakt bestudering van de ontginningsgeschiedenis van dit soort veengebieden mogelijk. Ook deze polder is van regionaal belang.

Cultuurhistorische waarde

De Kerkbuurt Westzaan is van cultuurhistorisch belang vanwege de bijzondere samenhang in de schaal en verschijningsvorm van houten bebouwing, lintstructuur, tuinen en de ruimtelijke en zichtrelatie van de kern van het oude dorp en de groenstroken daaromheen. De J.J. Allanstraat is vernoemd naar Johannes Jacobus Allan (1862-1933), lid van een vooraanstaand geslacht uit Westzaan. Het betreft hier het lange lint tussen de Overtoom in het zuiden en het beschermde dorpsgezicht in het noorden en behoort tot de meest karakteristieke gebieden in de Zaanstreek. Als onderdeel van de oorspronkelijke lintstructuur van ontginningsassen van regionaal belang. De Watermolenstraat is van waarde vanwege de verbinding van de Kerkbuurt met de Westzanersluis en heeft daarom een lokale waarde.

Stedenbouwkundige waarden

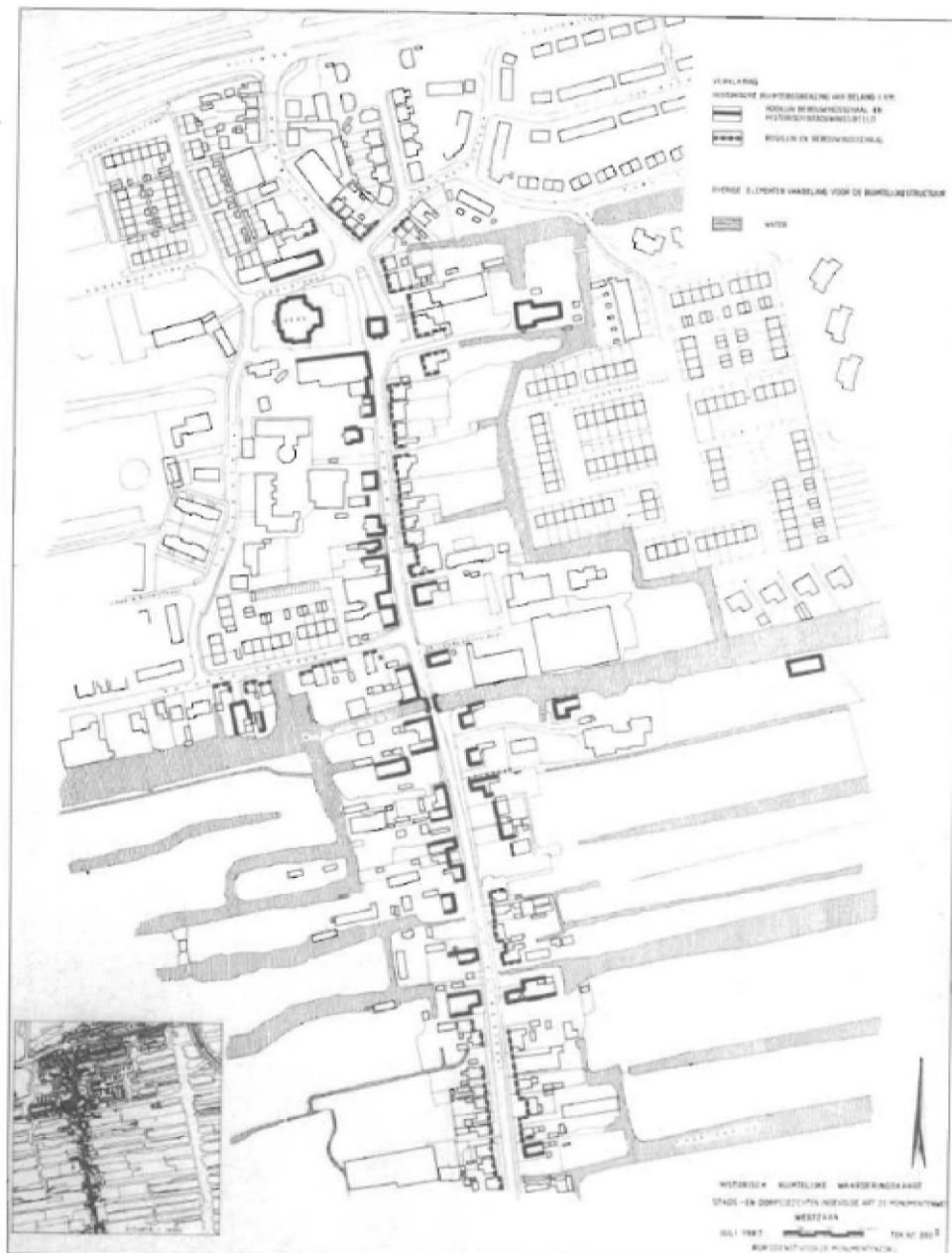
Kerkbuurt Westzaan is van waarde vanwege de herkenbaarheid van het middeleeuwse ontginningspatroon met fijnmazig systeem van langgerekte, brede sloten en smalle kavels. De structurele, functionele en ruimtelijke relatie met de water- en landschapsstructuur is sterk aanwezig. Typisch en waardevol van de Kerkbuurt is de terugliggende bebouwing aan de oostelijke zijde, bebouwing met tuin, en aan de rooilijn liggende bebouwing aan de westzijde. De Kerkbuurt is tevens van belang wegens de landschappelijke kwaliteiten en contrasten tussen de bebouwde kern, het landschap en de direct aangrenzende agrarische bebouwing/structuur. Van waarde zijn de zichtrelaties tussen het lint en de polder Westzaan.

Architectuurhistorische waarden

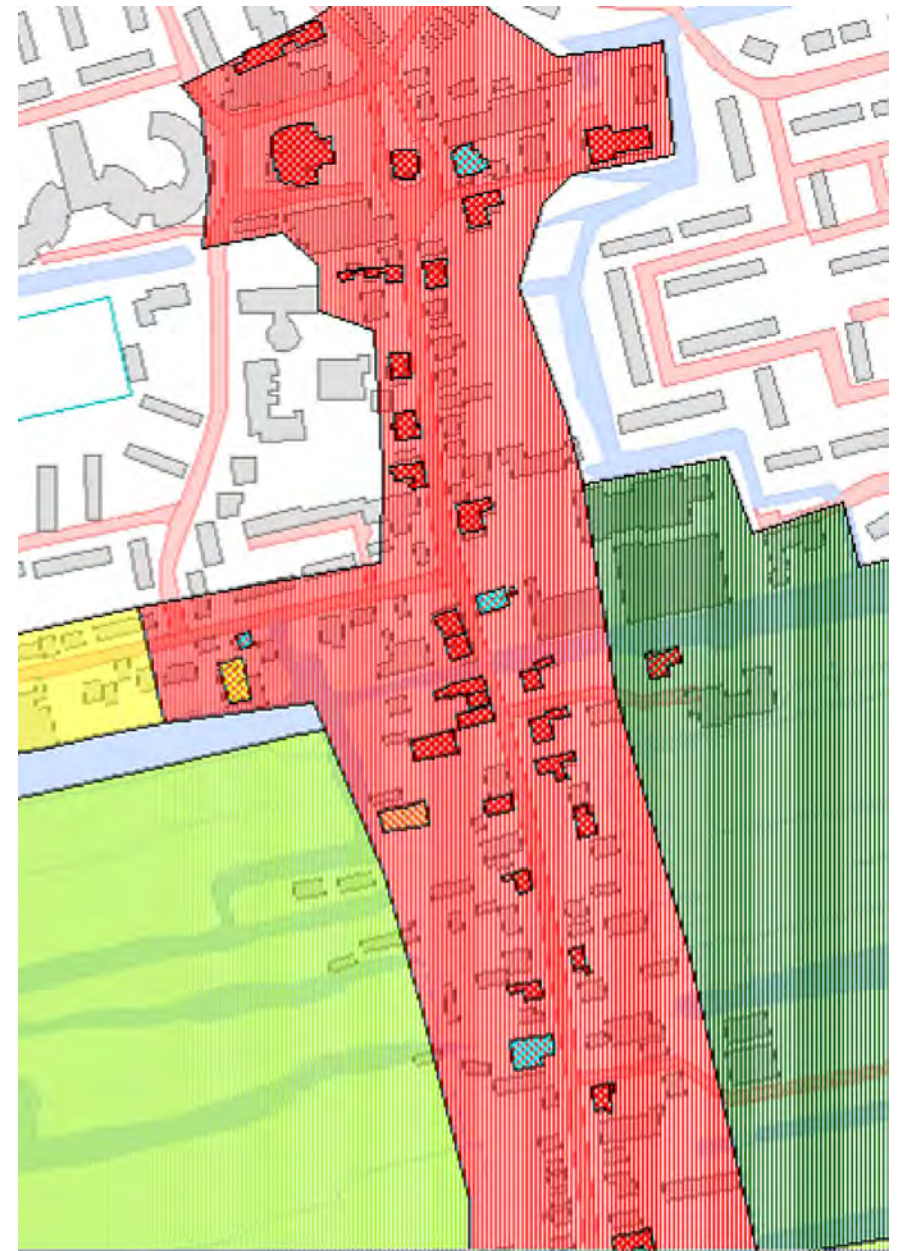
De Kerkbuurt Westzaan is van architectuurhistorische waarde vanwege de verscheidenheid aan gebouwen die typerend zijn voor de Zaanstreek. Uit elke bouwperiode die de Zaanstreek kent is binnen het beschermde gezicht een voorbeeld te vinden, van molens, houten huizen, industrieel erfgoed tot 19e eeuwse villa's. De houten panden kennen vaak één bouwlaag met een enkele kap, met meestal enkele bijgebouwen. De stenen gebouwen zijn meestal ook een laag met een kap, veelal voorzien van een mansardekap die bijzonder en rijk zijn afgewerkt. Veel van deze panden hebben de status van Rijks- of gemeentelijk monument vanwege hun hoge architectuurhistorische waarde.

Gaafheid/herkenbaarheid

De Kerkbuurt Westzaan van belang vanwege de structurele en visuele gaafheid van de dorpse omgeving en de aangrenzende polder. In het algemeen is de verkaveling en situering van de bebouwing ten opzichte van de historische situatie niet wezenlijk gewijzigd.

Ruimtelijke historische waarderingskaart RCE 1987. (behorende bij besluit tot aanwijzing van Rijkswegen beschermd gezicht).

De contouren van het rijkswegen beschermd gezicht Westzaan, hier rood aangegeven. Rood zijn rijksmonumenten, geel gemeentelijke monumenten en blauw beeldbepalende panden. (CHW-kaart)

Boven

Kwaliteit algemeen: De relatie tussen het dorp en het buitengebied.

Onder

Kwaliteit landschap: fijnmazig systeem van sloten en een herkenbaar veenontkavelingspatroon.

7. Nadere typering van de te beschermen waarden

In dit stuk wordt nader ingegaan op aspecten die binnen het kader van de waardering en in het huidige ruimtelijke karakter van bijzondere waarde zijn voor het historisch ruimtelijke karakter van Westzaan

Algemeen:

- De relatie tussen het dorp en het buitengebied;
- Het daarop aansluitende deel van de J.J. Allanstraat in samenhang met de karakteristieke Zaanse bebouwing;

Kwaliteiten landschap

- Herkenbare ruimtelijke eenheid (polder) met één verkavelingsrichting;
- Open en waterrijk cultuurlandschap;
- Fijnmazig systeem van brede en smalle sloten; herkenbaar veenontkavelingspatroon voor de Zaanstreek;

Kwaliteiten stedenbouw

- De verkaveling is loodrecht op de straat gericht met een relatief grote variatie in perceel breedten. Langs de oostzijde van de Kerkbuurt is de parcellering regelmatig en relatief smal;
- Het dwarsprofiel van de straat is eenvoudig: een rijbaan met trottoirs aan beide zijden;
- Kenmerkend is het relatief smalle trottoir direct langs de bebouwing aan de westzijde van de Kerkbuurt;
- De plaats van de oorspronkelijke wegsloot wordt gemarkeerd door een bomerij. De voortuintjes aan deze zijde van de straat worden door lage hekjes en heggen van het trottoir gescheiden;
- Voor het ruimtelijk karakter is ook de beplanting in de particuliere tuinen, waaronder enkele volgens een geometrisch patroon aangelegde overtuinen van belang;
- Het voormalige rechthuis met de monumentale colonnade en het koepeltorentje neemt door de situering in de as van de weg een markante plaats in het dorpsbeeld in evenals de Nederlands - hervormde kerk met de rijk versierde voorgevel;
- De ophaalbrug over de Weelsloot versterkt de ruimtelijke beslotenheid van Kerkbuurt en is een duidelijk overgangselement naar het meer landelijke karakter van de J.J. Allanstraat. Ter plaatse van de brug is er een direct uitzicht op het landelijk gebied met de smalle stroken grasland en de vele sloten en vaarten. Kenmerkend zijn de kleine weidemolentjes daarin;
- het ruimtelijke karakter van Westzaan gelegen aan een kilometers lange weg;
- de relatie met het aangrenzende agrarische gebied is aan de J.J. Allanstraat nog aanwezig;
- de karakteristieke toegangspaden naar de van de weg afgelegen bebouwing;

- de vrijstaande bebouwing in een smalle verkaveling;

Kwaliteiten bebouwing

- het individuele karakter van de panden leidt tot een afwisselend straatbeeld
- de afwisseling van woningen, boerderijen en bedrijven;
- de deels nog aanwezige karakteristieke Zaanse bebouwing;
- de nok is meestal loodrecht op de voorgevel gericht;
- bredere panden en in een rij aaneengebouwde kleine huizen hebben een nokrichting evenwijdig aan de straat;
- de bebouwing nabij het voormalig Rechthuis en enkele panden langs de westzijde van de Kerkbuurt zijn twee bouwlagen hoog, doorgaans is de bebouwing één laag met een kap;
- een deel van de bebouwing van Westzaan is tevens van betekenis vanwege de historische vormgeving en detaillering. Een zekere eenheid in opbouw en geleding van de gevels en in materiaal is hiervoor kenmerkend;
 - o Verticaal geplaatste ramen op regelmatige afstand bepalen de opbouw van de gevels;
 - o Groen geschilderd hout;
 - o Gebakken (oud Hollandse) dakpannen;
 - o Overhaaks geplaatste ramen;
 - o Top-en klokgevels met wit geschilderde houtsnijwerk-versieringen;
 - o Rijk versierde windveren;

Links

Het individuele karakter van de panden leidt tot een afwisselend straatbeeld.

Midden

Rijksmonument Kerkbuurt 6, groen geschilderd houten woonhuis uit het begin van de 19^e eeuw.

Rechts

Houten pand met overhaaks geplaatste ramen.

Boven

Watermolenstraat 3, potentieel monument .

Onder

JJ Allanstraat 459 en 461, potentieel gemeentelijk monument.

8. Monumenten & aanwijzingen voor in het bestemmingsplan

Er zijn een aantal panden die in aanmerking komen voor gemeentelijk monument of beeldbepalend pand. Naar aanleiding van deze cultuurhistorische verkenning zijn er een aantal bijzondere panden naar voren gekomen. Voor deze panden wordt een redengevende omschrijving opgesteld. De beoordeling van deze panden gebeurt op basis van een zestal criteria; architectuurhistorische waarde, cultuurhistorische waarde, stedenbouwkundige en/of situationele waarde, ensemblewaarde, gaafheid en zeldzaamheidswaarde.

De volgende panden worden beoordeeld:

Kerkbuurt 9, Westzaan, pand vermoedelijk van voor 1900.

Kerkbuurt 20, Westzaan, pand gebouwd tussen 1930 en 1940 (beeldbepalend)

Kerkbuurt 28, Westzaan, pand van voor 1910.

JJ Allanstraat 459, Westzaan, pand van voor 1910.

JJ Allanstraat 461, Westzaan, pand van voor 1850.

Watermolenstraat 3, Westzaan, pand van voor 1850.

Binnen het beschermde gezicht Kerkbuurt Westzaan zijn ook een aantal al aangewezen monumenten en beeldbepalende panden:

Rijksmonumenten:

JJ Allanstraat 326;328, houten woonhuis, 1700-1800

JJ Allanstraat 344;346, houten woonhuis, 1825

JJ Allanstraat 356, woonhuis, 1600-1800

JJ Allanstraat 372, houten schuur/pakhuis, 1880

JJ Allanstraat 378, houten woonhuis, 1750

JJ Allanstraat 382, houten woonhuis, 1744

JJ Allanstraat 384, houten woonhuis met achterhuis, 1725

JJ Allanstraat 386, houten woonhuis

JJ Allanstraat 427, houten woonhuis, 1800

JJ Allanstraat 441, houten woonhuis, 1780

JJ Allanstraat 455; 457, houten woonhuis, 1775

JJ Allanstraat 463, houten neo-gotische Noordvermaning, 1695

JJ Allanstraat 465, houten woonhuis, 1800-1900

Boven

Watermolenstraat 21, voorm. Graanmalerij/ fouragehandel J. Schoen SZ. op oude molenplaats, gebouwd in 1916.

Onder

Rijksmonument, Kerkbuurt 41, houten woonhuis-1800.

JJ Allanstraat 469, houten woonhuis, 1700-1800

JJ Allanstraat 471, houten woonhuis

Kerkbuurt 1, houten woonhuis en Treures-boom, 1775-1800

Kerkbuurt 3, houten woonhuis, 1850-1900

Kerkbuurt 6, houten woonhuis, 1800-1825

Kerkbuurt 11, houten woonhuis

Kerkbuurt 15, tweelaags houten woonhuis, 1800-1850

Kerkbuurt 19, houten voorm. onderwijzerswoning of school, 1872

Kerkbuurt 25, houten woonhuis, 1800

Kerkbuurt 26, houten woonhuis, 1800

Kerkbuurt 30;30a, pastorie, 1750

Kerkbuurt 32;34, houten stolpboerderij met 15de-eeuwse waterput, 1750

Kerkbuurt 35, voorm. rechthuis ('t Reghthuys): voorm. raadhuis Westzaan, 1781

Kerkbuurt 37, Ned. Hervormde 'Grote Kerk', incl. orgel - voorm. St. Joriskerk, 1740

Kerkbuurt 41, houten woonhuis, 1600-1700

Provinciale monumenten:

JJ Allanstraat 453, houten pakhuis 'Jagerslust', 1755

Gemeentelijke monumenten:

Watermolenstraat 21, voorm. graanmalerij/fouragehandel J. Schoen SZ. op oude molenplaats, 1916

Beeldbepalend pand in van rijkswege beschermd gezicht:

Kerkbuurt 36;38, postkantoor/woning, 1910

Zeilenmakerstraat 2, winkelwoonhuis, 1890

Watermolenstraat 17, houten woonhuis, 1917

Bronnen

- Encyclopedie van de Zaanstreek, 1991
- Beschermde stads- en dorpsgezichten, Westzaan gemeente Zaanstad, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988
- Cultuurhistorische Waardenkaart gemeente Zaanstad 2006
- Gebouwd in de Zaanstreek, S. de Jong, 1987

GAZ – Gemeentearchief gemeente Zaanstad

Colofon

Dit onderzoek werd uitgevoerd door de afdeling Monumenten van de gemeente Zaanstad ism met afdeling Stedenbouw & Verkeer. Auteur: Marjorie Verhoek (m.verhoek@zaanstad.nl)

Foto's waar geen fotograaf bij wordt genoemd zijn van de gemeente Zaanstad.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Zaanstad.

© Gemeente Zaanstad, februari 2011

